

OSMANLI ANONİM ŞİRKETLERİNDE KAR DAĞITIMI

Dr. İbrahim Sırma
İstanbul Üniversitesi
Araştırma ve Yardım Vakfı,
sir_ibrahim@yahoo.com

ÖZET

Osmanlı Devletinin değişim ve modernleşme çabalarının süreci olarak tanımlanan 19.yy ve Tanzimat dönemi uygulamalarında ticari hayata ilişkisinde birçok düzenleme ve çalışma var olduğu görülmektedir. Bunların başında düzenleyici otorite olarak Ticaret ve Ziraat Nezareti adı altında bir bakanlığın kurulması gelmiştir. Aynı dönemde, Avrupa ile gelişen ticarete tarafların haklarını yasal bir zeminde arayabilmeleri için batı kaynaklı bir Ticaret Kanunu uygulamaya alınmıştır. Bu kanunda diğer şirket türleri ile birlikte anonim şirketlere de yer verilmiştir. Ancak kanunda anonim şirketlerin faaliyet süreci içerisindeki kuruluşları, organları, bunların çalışma prensipleri, kar dağıtımı gibi düzenlemelere yer verilmemiştir. Bu sıkıntılı durum bakanlık tarafından örneği hazırlanan bir nizamname (içtüzük) ile aşılmaya çalışılmıştır. İşte bu çalışmada bu nizamname çerçevesinde faaliyette bulunan osmanlı anonim şirketlerin kar dağıtımına ilişkin düzenlemelerine yer verilmiştir. Benzer şekilde dönemin şirketlerinden yapılan örnekleme ile faaliyet raporlarında bunu nasıl yansıttıkları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kar Dağıtımı, Anonim Şirket Nizamnamesi, Osmanlı Anonim Şirketleri, Ticaret ve Ziraat Nezareti, Ticaret Kanunu

THE PROFIT DISTRIBUTION , OTTOMAN JOINT-STOCK COMPANIES

ABSTRACT

19th century and Tanzimat period applications which are defined as the process of change and modernization efforts of the Ottoman Empire had several regulations and studies related to the commercial life. As a regulatory authority, the establishment of Ministry of Commerce and Agriculture had come first. At the same period, because of the developing trade with western world, a western oriented Trade Code of laws had been taken into application to give both of the parties the chance to look for their rights on a legal basis. This law, along with other types of companies are included in the joint-stock companies. However, in this law applications like the operation process of these company , their institutions, their working principles and distribution of their profits were not included. This distressing situation was tried to settle with a statute prepared by the ministry. The regulations for the distribution of profits of these Ottoman companies were arranged by this Statute. Similarly,

how they reflect in the annual reports was analysed by looking at the samples taken from the companies of this period.

Keywords: Profit Distribution, Joint Stock Company Statute, The Ottoman Joint Stock Companies, The Ministry of Commerce and Agriculture, The Commercial Code of Laws

1.GİRİŞ

Avrupada 19.yy.'da ticaretin ve ekonominin gelişmesini takiben ticaret mevzuatı ve kanunları da ıslah edilmiş, ticarî işlemlerin kazandığı ilerleme seviyesi ile uyumlu bir yapının ortaya çıkması sağlanmıştır. Osmanlı devletinde de benzer şekilde tüzel kişiliğe haiz şirketler kurulmuş, kanunlara göre tanımlanmış ve şirketlerle ilişkide taraf olanlara hakları bu mevzuat çerçevesinde verilmeye çalışılmıştır.

Batıda sanayinin gelişmesinde anonim şirketlerin katkıları önemli ölçüdedir. 1854 yılında, Osmanlı devletinde ilk defa dış borcun alındığı dönemde, Sultan Abdülmecid anonim şirketlerin önemini şu şekilde ifade etmiştir. "...istikraz olunmamak için çok çalıştım. Lâkin ahval bizi istikraza mecbur etti. Bunun te'diyesi varidatın artmasıyla olur. Bu dahi i'mâr-ı mülk ile yani her devlette olduğu gibi kumpanyalar teşkil ederek demiryolları yapmakla olur. Artık kumpanyalara da muvafakat eylemeliyiz..." (Koraltürk, 1999: s.443) şeklinde bir yaklaşımla şirketlerin önemine vurgu yapmıştır.

Osmanlı anonim şirketlerinin, faaliyet çerçevesini oluşturan esas sözleşmelerinin taslak yapısını, 29 Kasım 1882 yayınlanan "Anonim Şirket Nizamname-i Dahilisi" oluşturur. Bu içtüzükte, şirket sözleşmelerinde bulunan, faaliyet konusu, sermaye, ortaklık yapısı, genel kurulun toplanması, yönetim kurulunun seçimi ve kar dağıtımı gibi ortaklığa ilişkin düzenlemeler yer verilmiştir.

Bu çalışmada öncelikli olarak, Osmanlıda, anonim şirket sözleşmelerinin çerçevesini oluşturan mevzuatın, hangi süreçlere bağlı olarak geliştiği ortaya konmuştur. Devamında anonim şirketler nizamnamesinin kar dağıtımına ilişkin maddelerine yer verilmiştir. Son kısımda da bu nizamnameye uygun olarak faaliyette bulunan şirketlerin kar dağıtımına ilişkin uygulamalarına, dönemin Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından yayınlanan "Memalik-i Osmaniyede Osmanlı Anonim Şirketleri" kitabındaki şirketlerin faaliyet raporlarının, kar dağıtımındaki uygulama sonuçlarına yer verilmiştir.

2.TİCARET NEZARETİ VE TİCARET KANUNU

Osmanlı Devleti 'nde II. Mahmut döneminde yapılan birçok ıslahat hareketi içinde, devlet görevlerinin yeni oluşturulan nazırlıklar (bakanlıklar) arasında bölüştürülmesi de yer almıştır. Sanayi, ticaret ve tarımın geliştirilmesi ve bu amaca yönelik düzenlemelerin yürütülmesi için 1838 yılında "Meclis-i Ziraat ve Ticaret Komisyonu" oluşturulmuş, Tanzimat Fermanının kabulünden sonra 24 Mayıs 1839 yılında da İstanbul'da "Umur-ı Ticaret ve Ziraat Nezareti " kurulmuştur.(Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, www.sanayi.gov.tr, 2011) 1838-1846 yıllarında yürürlüğe giren ticaret sözleşmeleriyle Osmanlı Devleti dış ticarete, olağanüstü vergiler ya da sınırlamaları uygulama hakkından vazgeçti. Yabancı tacirlerin Osmanlı'da sayılarının artması ayrı bir reform ve

teşkilatlanma ihtiyacını ortaya çıkardı. (Balcı ve Sırma, 2011: s.19). İstanbul'da Ticaret Nezaretine bağlı bir ticaret meclisinin kurulması ve bundan kısa bir süre sonra bu meclisin karma ticaret mahkemelerine dönüşmesi, 1850 yılında ise dönem itibarıyla modern sayılabilecek Ticaret Kanunnamesinin kabul edilmesi bu alandaki gelişmelerin hızını ve ihtiyacı göstermektedir. (Kenanoğlu, 2005: s.17)

28 Temmuz 1850 tarihinde çıkarılan Ticaret Kanunu tazminatla birlikte özel hukuk alanında yayımlanan ilk kanundur. Kanun, ticari hayatı batı tarzında yeniden düzenlemek amacıyla çıkarılmıştır. (Toprak, 1995: s.80) Fransız Ticaret Kanununun birinci ve ikinci kısımları tercüme edilerek "Ticaret Kanunname-i Hümayunu" adıyla yayınlanmıştır.

Ticaret Kanunnamesi iki kısımdan meydana gelmiştir. Birinci kısım ticaret, ikinci kısım ise iflas hükümlerine ayrılmıştır. Kanunname genel itibarıyla, ticari işlemlerden doğan uyuşmazlıkların çözümü, ticari defterlerin tanzimi, şirket ve komisyonculuk, poliçe ve iflas konularına ilişkin usul ve hükümleri içermektedir. Kanunnamenin ticaret şirketleri hakkındaki hükümleri de genel bir şekilde tanzim edilmiştir. (Kenanoğlu, 2005: s.77) Sadece şirket türleri tanımlanmıştır. Ticaretle ilgili birçok konuyu kapsam dışında bırakan bu kanun çok eleştirilmiştir. (Akyıldız, 2001: s.22) II. Meşrutiyet sonrası bu durum çeşitli makalelerde eleştirilmiştir. İbrahim İhsan'ın, İstisare dergisindeki "Ticaret Kanunnamemiz" başlıklı makalesinde ve Tekin Alp'in "Ticaret Kanun'un Tadil ve Islahı" başlıklı yazısında mevzuattaki yetersizlikler üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. (Toprak, 1995: s.98) Ticaret Kanunnamesini yürürlükten kaldıran 28.06.1926 tarihi 865 nolu Ticaret Kanununun gerekçesinde de bu eleştiriler şu şekilde ifade edilmiştir.

"Fransa'nın 1087 sayılı Kanunundan aynen tercüme ve İktibas edilmiş olan hali hazırdaki Ticaret Kanunumuz Türkiye Cumhuriyetinin ticaret ihtiyacı hazırasını ifade ve tatmin edemeyecek bir haldedir. Bu kanunun Fransa'da mevkii meriyete vazından bugüne kadar 112 sene gibi bir asrı müteceviz bir zaman geçmiştir. Bizde 68 seneden beri tatbik olunuyor.

Halbuki hadisatı medeniye içinde en ziyade ve en çok tahavvülât ve tebeddülata maruz kalan şüphe yok ki ticarî mesaidir. Bu noktai nazardan Ticaret Kanunumuzun yeniden tedviri ihtiyacı çoktan tahakkuk etmiş bir keyfiyettir. Esasen pek fena ve sakat bir surette nakledilerek müdevvenatımız meyanında bulunan halihazırdaki Ticaret Kanunu bugün tatbik kabiliyetini tamamen kaybetmiş metruk bir halde bulunmaktadır."

Bu azîm noksanına binaen Türkiye Cumhuriyeti mahkemelerince mesaili ticariye de hemen kamilen örf ve adet ile amel edilmektedir."

3.ANONİM ŞİRKET NİZAMNAME-İ DAHİLİSİ VE OSMANLI ANONİM ŞİRKETLERİ

Osmanlı Ticaret Kanunnamesi ticari şirketleri, Kolektif, Komandit ve Anonim şirket olmak üzere üç tür olarak tanımlamıştır. Kanunname, anonim şirketleri "tesmiyesiz şirket" yani hiçbir hissedarın ismiyle tarif edilmeyeceği belirtilmiştir. Bu ifade ile anonim şirketler diğer şirketler gibi şahıs üzerine değil sermaye üzerine kurulduğu belirtilmiştir. Şirkete karşı sorumluluğu taahhüt ettiği sermaye kadardır. Hissedarlar koydukları sermaye, diğer bir

ifadeyle sahip oldukları hisse senedi oranında şirketin kar ve zararına ortaktır. (Kenanoğlu, 2005: s.75)

Kanunun şirket düzenlemelerine ilişkin yetersizliği zamanla sorunlara sebep olduğundan, ek kanun ve tüzüklerle giderilmeye çalışılmıştır. Anonim şirketlerin kuruluşunda kullanılan nizamname (içtüzük), 29 Kasım 1882 yılında Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından düzenlenen Anonim Şirket Nizamname-i Dâhilisi ile belirlenmiştir. Anonim Şirket Nizamname-i Dahilisi'ne bütün şirketlerin uyum zorunluluğu getirilmiştir. İstanbul Ticaret Odası'nın 1908 tarihli Fransızca yayın organında nizamnameyi yürürlükteki kanun olarak tanımlamıştır. (Türk, 2006: s.403) Yürütme organı, nizamname düzenlemesiyle ile kanundaki yetersizliği bir şekilde aşmaya çalışmıştır.

1882 tarihli nizamname 8 fasıl ve 44 maddeden ibarettir. Birinci fasıl; şirket unvanı, süresi ve merkezinin nerede olacağına ilişkin düzenlemeleri, ikinci fasıl; imtiyaz sahipli hissedarların bu imtiyazlarını şirkete devir etmesi, şirketin sermayesi, sermaye artırımı ve hisse senetlerine ilişkin düzenlemeleri, üçüncü fasıl; şirket yönetimine ilişkin düzenlemeler kapsamında, yönetim kurulunun seçimi, çalışma prensipleri, süreleri, ücretleri gibi düzenlemeleri, dördüncü fasıl; genel kurul, toplanma, karar almaya ilişkin usul ve esasları, beşinci fasıl; şirketlerin mali durumuna, hesap planına ve mali tablolarına ilişkin düzenlemeleri, altıncı fasıl; kar dağıtımına, yedinci fasıl; yedek akçe ve nasıl değerlendirileceğine, sekizinci fasıl; şirketin süresi, faaliyetinin durdurulması ve feshine ilişkin düzenlemeleri içermektedir.

Osmanlı devletinde sermayesi paylara taksim edilerek kurulan, ilk anonim nitelikteki şirket, Şirket-i Hayriyedir. Şirketin bilinen ilk nizamnamesi 31 aralık 1872 tarihidir. 29 Ekim 1888 tarihinde imtiyaz süresinin uzatılmasıyla şirketin içtüzüğü yeniden düzenlenmiştir. Bu tüzük yeni düzenlemere göre yapılmıştır. II. Meşrutiyetten sonra yapılan düzenlemelere uygun olarak 12 Ekim 1910 yılında içtüzük de tekrar bazı değişiklikler yapılmıştır. Burada dikkat çeken en önemli husus şirketin bir Osmanlı anonim şirketi olduğu belirtilerek yönetim kurulu dahil bütün çalışanlarının Osmanlı tebaa'sından olma şartı getirilmiştir. (Akyıldız, 2001: s.49-50).

II. Meşrutiyete kadar Şirket-i Hayriye ve Ziraat Bankası dışında yabancı sermayeye başvurulmaksızın kurulmuş Osmanlı Anonim Şirketi çok azdı. II. Meşrutiyet dönemi savaş yılları olmasına rağmen modern anlamında şirketleşme yönünden önemli oluşumlara zemin hazırlamıştır Şirket sayısında belirgin bir artış görülmüştür. Birinci Dünya Savaşıyla birlikte yeni kurulan şirketlerin büyük çoğunluğunda yerli, o günkü ifadeyle "milli" sermaye hâkim bir nitelik kazanmıştır. (Toprak,1995; s.113-124) "Milli" kavramının ne kadar öne çıktığını şirket ünvanlarından görmek mümkündür. *Millî İnşaat-ı Bahriye Osmanlı Anonim Şirketi, Milli Mensucat Anonim Şirketi, Milli İthalat Kantariye Anonim Şirketi, Türkiye Milli Sigorta Şirketi, Osmanlı İtibarı Milli Bankası, Milli Orman Ve İnşaat Osmanlı Anonim Şirketi, Osmanlı Milli Umum Sigorta Şirketi, Anadolu Milli Mahsulât Osmanlı Anonim Şirket'leri* örnek olarak verilebilir. (Ticaret ve Ziraat Nezareti, 1918)

Bu dönemde kurulan şirketlerin sayısı konusunda şu bilgilere ulaşılmıştır: "Yapılan teşvik ve himaye sayesinde 1908-1918 yılları arasında toplam 236 şirket kurulmuştu. Meşrutiyetin ilk beş yılında faaliyete geçen anonim şirket sayısı 113 dür. 1918 yılında faaliyetleri devam eden 129 şirketten 120 tanesi İttihat ve Terakki iktidarları döneminde kurulmuş olan şirketlerdi. Savaş

yıllarında yabancı şirket sayısı azalmış, Türk şirketleri çoğalmıştı. 129 şirketin 42 tanesi ticaret, 41 tanesi sanayi, 16 tanesi mali, 15 tanesi inşaat ve nakliyat, 9 tanesi sigorta, 6 tanesi ziraat alanında faaliyet göstermekteydi..”(Toprak, 2001: s.117-118)

1927 yılında TBMM’de Ticaret Vekili Mustafa Rahmi Bey’in Osmanlı dönemini şirket sayılarına ilişkin verdiği rakamlar da yukarıdaki sayıları destekler mahiyettedir: “Harbi umumiye kadar mecmu Anonim şirketlerin adedi 68 idi. Harbi umumîde 70 şirket teşekkül etmiştir. 1919 senesinde 12, 1920’de 8, 1921’de 4, 1922’de 5 şirket teşekkül etmiştir. Lozan Muahedesi’nin akdinden sonra memlekette teessüs eden sükûn ve istikrar ile sulhün devamı, bu gibi iktisadî teşekküllerin de artmasına saik olmuş, 1923’de on bir şirket, 1924’de 42 şirket, 1925’de 50 şirket, 1926’da 26 şirket kurulmuştur. Bunların yekûnu 40-50 senede teşekkül öden şirketlerin tamamından daha fazladır. Halen mevcut şirketler, milli şirketler 310 adettir. Ecnebi şirketlerin adedi ise 175’tir. Mevcut bankaların adedi 66’dır. Bunların 30’u ecnebi, 36’sı yerli bankadır. Yerli bankaların tevdi olunmuş sermayesi 40 milyon liradır. Ticaret Odaları Kanunu’nun neşrinden sonra 228 oda meydana gelmiştir. Bu müessesatın hizmetleri memlekete çok müfit olmaktadır.” (TBMM. Zabıt Ceridesi, 16.4.1927) şeklinde dönemin anonim şirketlerinin ticari hayattaki yerini ifade etmiştir.

4.ANONİM ŞİRKET NİZAMNAME-İ DAHİLİSİ’NDE KAR DAĞITIMI DÜZENLEMELERİ

Osmanlı’da anonim şirketlerin kar dağıtımı 29 Kasım 1882 yılında Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından düzenlenen Anonim Şirket Nizamname-i Dahili ile belirlenmiştir. 8 fasıl ve 44 maddeden ibaret olan içtüzük’ün altıncı ve yedinci bölümü kar dağıtımı ve yedek akçe dağıtımına ilişkin düzenlemeleri içermektedir.

ALTINCI FASIL

Kar Payının Dağıtım Usulu Ve Sermaye’ye Karşılık Gelen Paranın Beyanı

36. Madde : *Şirketin yıllık safi gelirinden öncelikli olarak hisselerin tamamına yüzde faiz, ve ikinci olarak ihtiyat akçesini biriktirmek üzere yüzde ayrıldıktan sonra geri kalanın yüzde eşit olarak müdürlere ve yüzde kar payı adıyla hissedarlara dağıtılır.*

37. Madde : *Genel Kurul hisse senetlerinin bir miktarını kura çekimiyle tedavülden kaldırmak üzere, safi gelirden her yıl yüzde şu kadar paranın itfasına karar verebilir.*

Bu durumda kura isabet eden hisse senetleri için eskiden olduğu gibi kar payı verilecek ancak faiz verilmeyecektir.

YEDİNCİ FASIL

İhtiyat Akçesi

38. Madde: *36. madde gereğince yıllık gelirden ayrılan yüzde şu kadardan ayrılan ihtiyat akçesi olağanüstü masraflar ve öngörülmeyen ihtiyaçlara karşılık tutulacak bu paranın miktarı şirket sermayesinin yüzde 10’nuna karşılık geldiğinde ayrılmayacaktır.*

39. Madde: Yıllık gelir hisse başına yüzde ... faiz vermeye yetmediği takdirde ihtiyat akçesinden tamamlanacaktır.

40.Madde: Şirketin süresi tamamlandığında bütün taahhütleri ve hesabı kesildikten ve tasfiye olunduktan sonra kalan ihtiyat akçesi bütün hissedarlara taksim edilecektir.”

İçtüzüğün dikkat çekici düzenlemelerinin başında hissedarlara sermaye karşılık verilecek kar payının hangi oranda dağıtılacağıdır. Bu oran belirtilmemiş şirket genel kurullarının takdirine bırakılmıştır. Kar payı dağılımının ne şekilde ve hangi oranlarda olduğu dönemin anonim şirketlerinin Ticaret ve Ziraat Bakanlığına gönderdikleri raporlarda gösterilmiştir.

Diğer dikkat çeken bir düzenleme faiz verilmesi hususudur. Çünkü hissedarlar şirketlerin ortakları olduğundan kardan pay alabilecekleri gibi zarara da katlanmaları gerekir. Şirketler açısından borçlanmaya karşılık yükümlülük niteliğindeki faiz, şirkete borç veren tahvil sahiplerine borcun vadesine kadar anapara harici olarak kupon karşılığı verilir.

Faiz'in bu şekilde pay sahiplerine tahsis edilmesini şirketlerin kuruluşuna ilişkin düzenlemelere bakılarak yorumlamak mümkün olabilir. Nitekim İttihat ve Terakki Gazetesi temmuz 1908 sayısında Hakkı İbnül Lütfi'nin Musahabe-i İktisadiye başlığı altında Anonim şirketlere ilişkin yaptığı değerlendirmelerde pay sahiplerine faiz verilmesini, şu şekilde ifade etmiştir.

“Şirketlerin tamamı kuruluş yıllarında gelir getirmezler. Söz gelimi bir tramvay şirketinin kurulduktan sonra kara geçmesi dört beş seneyi bulur. Bu süre içerisinde gelir yok denilerek hissedarlara hiçbir şey verilmeyecek olursa, şirkete verilen paranın birkaç sene bir faydası görülmeyecek demektir. Bu duruma herkesin tahammül etmesi beklenemez. Hem halkın rağbetini kırmamak, hem uzun süre kendilerini gelirden mahrum etmemek için hattın işletilmesine kadar kendilerine bir miktar faiz verilmesi kararlaştırılır. Faiz oranının kanunla belirlenmesi ve bu paranın kuruluş masraflarına ilave edilmesi mümkündür.” (Lütfi,1908: s.13)

Ortaklara faiz verilmesine ilişkin diğer bir değerlendirme şu şekilde yapılabilir. Osmanlı Anonim Şirketler İçtüzüğü'nün, 7.maddesinde de, “Şirket Sermayesinin tamamı imza ve yüzde 10'nu tahsil olduktan sonra kesin bir şekilde kurulmuş kabul edilecek ve değişime yardımcı geçici senet¹ verilecek ve sermayenin yarısı ödendiğinde bu senetleri elinde bulunduranlar asıl hisse senetleriyle değiştirebilecektir. Şirketin hisse senetlerinin bir tarafı Türkçe ve diğer tarafı Fransızca veya diğer lisanlarla düzenlenecektir. Sermayenin eksik kalan diğer kısmı şirketin ihtiyacına göre yönetim kurulunun kararı ile Der saadet (İstanbul) ve diğer gerekli yerlerde farklı dillerde çıkan resmi ve gayr-ı resmi bazı gazetelerde otuz gün önceden ilan kararı alınarak talepte bulunabileceklerdir.”

Yukarıda belirtilen, Osmanlı Anonim Şirketler İçtüzüğü'nün, 7.madde'sindeki düzenleme tedrici kuruluşu² açıklamaktadır. Sermayenin sadece % 10'nun

¹Geçici senet olarak ifade edilen senetler, Geçici İlmühaber olarak görülebilir. Geçici İlmühaberler, anonim şirketler tarafından hisse senetlerinin yerini tutmak amacıyla çıkartılan menkul kıymetlerdir.

² Mülga 865 sayılı TTK'nın 276.ıncı maddesi : “Anonim şirketler, ya tedrici veya ani şekilde kurulur.” İfade edilmiştir. **Ani kuruluş**, şirket paylarının kurucular tarafından tamamen taahhüt edilmesiyse olur. **Tedrici**

mevcut ortaklar tarafından taahhüt edilmesi ve geri kalan için halka başvurulması sermayenin toplanmasını riskli hale getirmektedir. Çünkü şirkete ortak olarak gelecek olanlar şirketin faaliyetlerinde başarılı olacağı ve tatminkar bir kar payı dağıtma konusunda şüphe sahibidirler. Bu açıdan sermayeye katılımı teşvik etmek için dönem sonları itibariyle faiz ödemesi şirkette pay sahibi olmayı cazip hale getirecektir. Cumhuriyet dönemi Türk Ticaret Kanunu düzenlemeleri bu konuya açıklık getirmektedir.

Nitekim 1926 yılı mülga 865 sayılı TTK'nın 465.'inci maddesinde³ açık bir şekilde hisse senedine karşılık faiz verilemeyeceği belirtilmektedir. Bu durum ancak anonim şirketin faaliyetine bağlı olarak büyük sermayeye ihtiyaç duyulduğunda ve süreli olarak kurulan şirketlerde, esas sözleşmede kayıtlı olan sermayenin ödenmiş kısmına yüzde 5 faiz verilir derken bu süreyi 5 yıl ile kısıtlamış ve esas sözleşme ile belirlenmesi şartına bağlamıştır.

Bu konuya 1956 yılı 6762 sayılı TTK'da⁴ da yer verilmiştir. Anonim Ortaklıklar da kar dağıtımına ilişkin 470. md.'de "*Esas sermaye için faiz ödenemez. Kar payı ancak safi kardan ve bu gaye için ayrılan yedek akçelerden dağıtılabilir.*" şeklinde. hisse senedine karşılık faiz verilemeyeceğini açık bir şekilde hükme bağlarken, Hazırlık Dönemi Faiz Alma Hakkı başlığı altındaki 471. Maddesi⁵ işletmenin tam olarak faaliyete geçeceği döneme kadar yani kar elde edebileceği ön görülünceye kadar kuruluş gideri olarak esas sözleşme ile belirlenmek üzere belli bir süre için belli bir oranda faiz ödenebileceğini belirtmiştir.

Aynı maddenin ikinci fıkrasında benzer şekilde, işletme yatırım yapma kararı aldığı ve bu yatırımlara kaynak sağlamak için sermaye artırımına gittiğinde yeni gelecek sermayeyi teşvik için belli süreliğine ve en geç yeni

kuruluş, bir kısım payların kurucular tarafından taahhüt olunması ve geri kalan kısmı için de halka müracaat edilmesi suretiyle olur.

³ Mülga 865 sayılı TTK'nın 465.'inci maddesi : *Şirket mukavelenamesi veya heyei umumiyece müttehas karar ile hisse senedatı için faiz kabul ve tayin olunamaz. Ancak mevzularının meydana gelmesi cesim bir sermaye cemineve bir müddetin mürüruna mütevakıf olan şirketlerin hissedarlarına şirketin mukayyet sermayesinin cemolunan kısmından azami yüzde 5 faiz ita olunabilir. Faiz verilecek müddet beş seneyi tecavüz etmemek üzere mukavele ile tayin olunur. Bu suretle ita edilen faizlerden tahassül eden meblağ bilahare temettüatı hakikiyeyi göstererek bilançoların diyyun kısmına tesisatı iptidaiye masarifi olarak kayıt ve ithal olunur.*

⁴ 1956 yılı 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 01.07.2012 tarihine kadar hüküm ifade etmektedir.

⁵ 6762 sayılı TTK'nın 471 maddesi : *"İşletmenin tam bir şekilde faaliyete başlamasına kadar geçecek olan hazırlık devresi için pay sahiplerine, tesisat hesabına geçirmek üzere muayyen bir faiz ödenmesi esas mukavelede şart kılınabilir. Esas mukavele bu devre ile mahdut olmak üzere faiz ödemelerinin en geç yeni zamana kadar devam edeceğini de tayin eder.*

İşletme yeni hisse senetlerinin çıkarılması suretiyle genişletilecek olursa esas sermayenin artırılmasına dair olan kararda yeni pay sahiplerine, tesisat hesabına geçirmek üzere muayyen bir müddetle ve en geç yeni tesisatın işletmeye başlandığı güne kadar faiz ödenmesi kabul olunabilir." Şeklinde bu durumu açıklamaktadır".

tesislerin faaliyete başladığı güne kadar bu sermayeye faiz verilebileceği belirtilmiştir.

Yukarıda verilen Osmanlı Anonim Şirketler İçtüzüğü'nün 37.maddesi de dolaylı olarak faizin kuruluş sırasında ihraç edilen hisselerle verildiğini ifade ederek bu yaklaşımı desteklemektedir. İlgili madde'de her yıl belli miktar kurucu hisseleri şirket tarafından satın alınmak şartıyla, bu hisseler tekrar tedavüle konu olduğunda yeni ihraç edilen hisselerle faiz tahakkuk ettirilmeyerek yalnızca kar payı verileceğini belirtilmiştir.

İçtüzüğü'nün kar dağıtımına ilişkin dikkat çeken diğer bir düzenleme yönetim kurulu üyelerine belirli oranda kardan pay alma hakkının tanınması ve bu hakkın pay sahiplerine kardan pay verilmeden önce kullandırılmasıdır. Çünkü yönetim kurulu üyeleri şirketin sahibi değildirler. Şirket sahiplerini genel kurulu teşkil eden pay sahipleri oluşturur. Yönetim Kurulu şirketi idare ve temsilen atanmış kişilerdir. Yönetim Kurulu üyelerine bu şekilde bir imtiyazın tanınması hususunu ilgili içtüzük kapsamındaki düzenlemelere bakarak bu yaklaşım değerlendirilebilir.

İlgili İçtüzüğü'nün Üçüncü Faslındaki 12. madde ile 22. Madde arası düzenlemeler Şirket Yönetim Kurulunu ilişkin düzenlemeleri içermektedir. 16. Madde'de, "*Yönetim kurulu üyelerinden her birinin şirketin belli miktarda hisse senedine sahip olması lazım gelir. Yönetim Kuruluna ait bu senetler emanet olarak şirket sandığına verilecek ve görevleri süresince satılmayacaktır. Bunların satışının caiz olmadığını beyan eden damga vurulacaktır.*"

22. Madde: "*Yönetim Kurulu hisselerine düşen temettüden başka yönetime katıldıkları günler için ücret alacaklardır. Bu ücretin ne kadar olacağını genel kurul belirler.*"

Yönetim Kurulu üyeleri 16.madde ile şirketle olan ilişkilerini idare ve temsilden öte bir yapıya götürerek şirketin zorunlu pay sahibi statüsüne çakarmıştır. Payların üyelik boyunca hiçbir şekilde elden çıkarılmamasına karşılık olarak üyelerin temettü de imtiyaz hakkının verilmesi olarak değerlendirilebilir. 22. madde de bu pekiştirilmektedir.

Konuyla ilgili diğer bir düzenleme Genel Kurulu ele alan 4. fasıl'daki 28. maddedir. Bu madde de genel kurula yönetim kurulu başkanı'nın başkanlık edeceğini ve Başkanın olmadığı durumlarda Yönetim Kurulu üyelerinden birinin başkana vekâlet edeceği ifade edilir. Bu düzenleme kar payından da öte bir imtiyazı yönetim kuruluna tanıyarak kurulu şirketin zimni sahibi konumuna taşımıştır.

5.KAR DAĞITIMINDA ŞİRKET UYGULAMALARI

Osmanlı Anonim şirketlerinin kar dağıtımına ilişkin bu genel değerlendirmeden sonra şirket uygulamalarını ne şekilde olduğuna bakmak gerekir. Çalışmanın bu safhasında dönemin Ticaret ve Ziraat Bakanlığı tarafından 1918 yılında şirketlerin esas sözleşmelerine göre belirledikleri belgelerden oluşan "Memalik-i Osmaniye'de Anonim Şirketler" kitabındaki şirketlerin faaliyet konusu, sermaye yapısı ve kar dağıtımına ilişkin düzenlemelerine yer verilecektir. Çalışmada 130 şirkete ait veriler bulunmaktadır. Çalışmanın giriş kısmında kitabın nasıl bir düzenlemeye göre

tasnif edildiği şu şekilde açıklanmıştır. "Ele alınan şirketlerin anonim şirketler nizamnamesine uymayan hükümlerine yer verilmemiştir. Her şirketin esas hükümleri özetlendikten sonra yıllık hesaplarına ait cetveller ve dosyalarda bulunan diğer evraklara göre malî durumları gösterilmiştir." (Ticaret Nezareti, 1918; s.3) Kitaptaki sektör tasnifi referans alınarak her sektörden birer şirket değerlendirilecektir. Şirketlerin sadece, faaliyet konusu, sermayesi ve kar dağıtımına ilişkin hükümleri ile yıllık hesaplarına burada yer verilmiştir.

Bu şirketler İnşaat ve Nakliyat şirketlerinden, *Şirket-i Hayriye Osmanlı Anonim Şirketi*, Sanayi Şirketlerinden, *Paşabahçe Kiremit Ve Tuğla Fabrikası Osmanlı Anonim Şirketi*, Mali Şirketlerden *Osmanlı Ticaret Bankası*, Sigorta Şirketlerinden, *Osmanlı Sigorta Şirketi Umumiyesi*, Ticari şirketlerinden, *Ticaret Osmanlı Anonim Şirket-i Umumiyesi*, Zirai şirketlerden, *Dersaadet Ticaret Ve Ziraat, Sanat Şirket-i Osmaniyesi*'dir.

Şirket-i Hayriye Osmanlı Anonim Şirketi: "Hükümet ile 1888 yılında imzalanan mukavele ve şartname gereğince köprüden Boğaziçi'nin her iki sahili boyunca kavaklara kadar Sarayburnu ile Harem iskelesi arasında vapur işletmek imtiyazı ile kurulmuştur.

200 bin lira olan sermayesi 5 liralık 40.000 adet % 5 faizli hisse senedine bölünmüştür. Senetler nama yazılı ve Osmanlı vatandaşlarına aittir. Tadil edilmeden önce düzenlenen 20 liralık esham yeni hisse senetleriyle değiştirilmiştir. Şirket ayrıca doğrudan ya da tahvil ihracı ile sermayesinin yarısı olan 100.000 lirayı geçmemek şartıyla borçlanabilir. Ancak bu borçlanma hissedarların 2/3'ünü temsil eden genel kurulda oy çokluğu ile alınabilir. Her ne şekilde olursa olsun yabancı ülke tabiiyetine geçen hissedarlar ya da kendilerine miras yoluyla hisse senedi intikal eden yabancılar üç ay içerisinde hisse senetlerini Osmanlı vatandaşlarından birine satmaya mecburdurlar. Bu süre sonunda satılmayan senetler piyasa fiyatı üzerinden şirketçe satın alınarak kayıttan düşülürler.

Müdürler heyeti gerek hissedarlar arasından gerekse dışarıdan Yönetim Kurulu tarafından seçilen bir genel müdür ile iki müdürden oluşur. Genel müdür bin lira veya bu değerde kurulca kabul edilecek hisse senedini, müdürler ise beşer yüz lira veya bu değerdeki hisse senedini **şirket haklarının teminatı olarak** şirket sandığına emanet etmek zorundadırlar.

Şirket sermayesinin, imtiyaz süresi dolmadan önce kırk iki sene içerisinde imhası gerekmektedir. Bunun için Şubat ayının birinci günü şirket merkezinde hükümet komiseri ile idare meclisi ve hesap müfettişleri huzurunda kura çekilerek belirlenecek hisse senetlerinin 5 lira kıymetleri ve Mart ayı başında tahakkuk eden faizleriyle birlikte sahiplerine ödenerek imha edilirler. Kur'a isabet eden hisse sahiplerine intifa hissesi⁶ (actiona de jouissance) verilir. Bu hisselerin sahipleri asıl hisse senedi hamillerinin haiz oldukları bütün haklara faiz almamak şartıyla sahip olacaklardır.

Gayri safi hâsılattan hissedarlara ödenecek olan % 5 faiz ile birlikte genel masraflar düşüldükten sonra safi hâsılat elde edilecektir. Bu hâsılatın % 5'i sözleşme gereğince Şehr emanetine ayrılacak ayrıca şartnamenin 4.

⁶ İntifa Senetleri, 6762 sayılı TTK Madde 402, de "Genel Kurul, esas sözleşme gereğince veya esas sözleşmeyi değiştirerek, bedeli ifta olunan payların sahipleri, alacaklılar, kurucular veya bunlara benzer bir sebeple şirketle ilgili olanlar lehine **intifa senetleri** verilmesine karar verebilir." şeklinde açıklanmıştır.

İ.SIRMA/Osmanlı Anonim Şirketlerinde Kar Dağıtımı

maddesine göre muhtaçlar ve kazazedeler tertibine bir miktar para ayrılacaktır. Sermayenin itfasına ait yıllık tahsisat ile ihtiyat akçesi ve gayrimenkullerin fiyat kaybı karşılığı olarak beş yüz ile bin lira arasında ayrıca bir para ayrılacaktır. Geri kalanın % 2'si idare meclisi reisine, % 6'sı üyelere, % 1'i genel müdüre, %1'i diğer iki müdüre, % 2'si idare memurlarına, % 88'i hissedarlara verilecektir. Vadesi dolduğu halde on beş sene içerisinde talep edilmeyen faiz ve temettü için süreli bir ilan yapılacak süre sonunda yine elde kalan ve bu süre sonunda alınmayanlar şirket namına zaman aşımına uğrayacaktır. İmha edilen hisse senedi bedelleri içinde aynı hüküm geçerlidir. Hissedarlara sahip oldukları eshama karşılık borç para verilmesi konusunda idare meclisi yetkilidir.

Cihan harbinden önceki son hesap yılı olan 1914 yılına ait şirketin genel hâsılatı 203.254 lira 46 kuruş olmuştur. Nizamname hükümlerine göre bu hâsılattan düşülmesi gereken masraflar aidatlar ve ihtiyat akçeleri toplam 184.780 liraya ulaşmıştır. Buna göre 1914 sensi safi temettüsü 18.382,5 liradır. Bundan 919 lira küsur kuruş Şehremaneti hissesine, 464 lira 33 kuruş kazazede ve müstahdemler hesabına, 1500 lira sermayenin imhasına, 1000 lira gayrimenkullerin değer kaybı hesabına, 1667,5 lira idare meclisi, reis, üyeler, müdür ve çalışanlara, 12.000 lirası her hisseye 30 kuruş hesabıyla hissedarlara verilmiştir. Geri kalan 832,5 lira ikinci yıl hesaplarına aktarılmıştır." (Ticaret Nezareti, 1918: s.150-152)

Şirket-i Hayriye'nin sermaye yapısında dikkat çeken durum sermayenin büyüklüğünden çok sermayedarların niteliğidir. Şirket tüzüğünde hisse sahiplerinin Osmanlı vatandaşı olmasının özellikle belirtilmesi ve yabancıların her ne şekilde olursa olsun şirket hisselerini aldıkları halde 3 ay içinde Osmanlı vatandaşlarına satma zorunluluğu ve çalışanlarını dahi osmanlı vatandaşı olma zorunluluğu şirketi milli olarak tutmak içindir. Bu duruma ilgi çalışmada yer yer değinilmiştir. Kurucusunun yabancı olduğu şirketlerin nasıl Osmanlı olduğu tenkit edilmiştir. Örneğin, Osmanlı topraklarında her nevi gıda maddesi, ev gereçleri, mal ve eşya ticareti ile meşgul olmak amacıyla kurulmuş olan Ekonomik Kooperatif Osmanlı Anonim Şirketi, "Tabiiyetini Osmanlılığa değiştirmiş görünmesine rağmen ecnebiliği kuruluş bünyesinden anlaşılmaktadır." şeklinde yorumlanmıştır. (Ticaret Nezareti, 1918: s.27)

Diğer bir konu, şirket yöneticilerinin hisse sahibi olma zorunlulukları ve bu hisselerin şirket haklarına basiretli bir şekilde sahip çıkmaları adına teminat olarak alınmasıdır. Bununla birlikte müdürlere kardan yüzde 1 pay verilerek faaliyet döneminde iyi performans göstermeleri sağlanmak istenmiştir. Kar dağıtımına ilişkin düzenlemeler tahlil edildiğinde, öncelikli olarak şirket yönetiminin kura çekimi ile isabet eden hisselerin toplaması ve bunların yüzde 5'lik faiz hakkının sonlandırılarak intifa senetlerine dönüştürülmesi ve kardan pay alma dışında bir hakka sahip olmaması dikkat çekmektedir.

Hissedarlara kardan pay verilmeden önce Şehremaneti (Belediye), Muhtaçlar ve kazazedelere için kullanılmak üzere belli oranda ayrılması şirket yapılanmasındaki sosyal amaçları öne çıkarmıştır. Hissedarlara dağıtılacak olan kar payı oransal olarak tatmin edici bir oran olarak görülmektedir.

Kar dağıtımında tahsil edilmeyen faiz ve temettü için zaman aşımına vurgu yapılması da dikkat çeken bir diğer husustur.

Paşabahçe Kiremit Ve Tuğla Fabrikası Osmanlı Anonim Şirketi:

"Bu şirket Paşabahçe, İncirköy'de bulunan tuğla fabrikası arsası ile bir miktar araziyi sahiplerinden satın alarak işletmek; kiremit, tuğla ve benzeri imalatı alıp satmak, fabrikaların işletilmesi ve ürünlerinin satışı için gerekli her nevi ticarî ve sınaî işlemleri icra etmek maksadıyla 25 Eylül 1910 tarihinde kesin kuruluşunu tamamlamıştır. Elli yıllık bir süre için kurulan şirketin merkezi Dersaadet'tedir. Sair Osmanlı topraklarında veya yabancı ülkelerde şube açabilecektir.

Sermayesi her biri 4 lira 40 kuruş veya 100 frank kıymetinde 10.000 hisseye bölünmüş 44.000 liradır. (1.000.000 frank) Şirket adı geçen fabrika binası arsa ve üretim araçlarını bütün haklarıyla 15.400 lira karşılığında devr almıştır. Bu paranın 4.400 lirasını nakit ve geri kalan 11.000 lirasına karşılık olarak 2.500 hisse senedi verecektir. Geri kalan 7.500 hisse bedeli olan 33.000 lira şirketin faaliyetlerine tahsis edilmiştir. Şirket nizamnamesi tasdik edildiği anda hisse bedellerinin dörtte biri ödenmiştir. Esham, yarı bedeli ödendikten sonra sahipleri adına yazılı asıl senetlerle değiştirilecektir. Sermayeyi % 50 oranında artırmaya ve bir misli tahvil çıkarmaya genel kurul yetkilidir.

Yıllık safi gelirden bedeli ödenmiş sermayeye % 6 faiz ödenmesine kâfi meblağ ile ihtiyat akçesi için % 15'i ayrılır. Geri kalanın % 10'u idare meclisine, % 45'i kuruculara, artan % 45'i de hissedarlara dağıtılır. Şirket 5.000 adet kurucu hissesi ihdas etmiştir. Hisse senetlerinin kura ile imhası için hâsıllattan bir miktarının ayrılmasına genel kurul karar verebilir. İmha edilen senetlere jouissance verilir. İhtiyat akçesi sermayenin onda birine ulaştıktan sonra kesilmez. % 6 faiz noksanı bu akçeden tamamlanır.

İlk defa 10 Eylül 1912'de toplanan genel kurul raporları ve hesap evrakına göre, kuruluşundan itibaren fabrika tesislerinin ve eksiklerinin tamamlanmasına çalışılmış; 2.500.000 tuğla imal edilmiştir. Bunlardan 1.136 lira 85 kuruş kâr elde eden şirket, bu paranın 874 lira 70 kuruşunu inşaat masraflarına, % 20 oranında itfa hisselerine tahsis etmiş, geri kalan 264 liranın ikinci yıla devrini kabul etmiştir. Bilâncoda 11.738 lira hisse senedi bakiye bedelleri görünmektedir.

1912-13 yılı hesaplarında harp hali dolayısıyla ancak 58 lira kâr görülmektedir. Bu miktar bir önceki yıldan kalan miktarla birleştirilerek sonraki yılın hesaplarına eklenmiştir.

1913-14 yılı hesaplarında görülen 940 lira kârdan sene içinde yaşanan sel zararı olarak 328 lira düşülmüş, artan para ikinci yıla aktarılmıştır. Genel kurulun bu toplantısında 500.000 Franklık yeni esham ve bir milyon Franklık tahvil ihracını görüşmek için olağanüstü yeni bir genel kurulun toplantıya çağırılması kararlaştırılmıştır. Beş gün sonra toplanan olağanüstü genel kurul sermaye artırımını kabul etmiştir.

1914-15 işlemleri hakkında genel kurula verilen evraklara göre, harp hali yüzünden inşaat sektörünün duraklaması, şirketin 8.405 lira 73 kuruş zarar etmesine yol açmıştır. Önceki yılın kârı düşüldükten sonra geri kalan 793 lira 44 kuruşluk zarar ikinci yıla devredilmiştir. Harp halinin devam etmesi sermaye artırımını konusundaki kararın gerçekleştirilmesine engel olmuştur." (Ticaret Nezareti, 1918: s.49)

İ.SIRMA/Osmanlı Anonim Şirketlerinde Kar Dağıtımı

Şirketin sermaye yapısına bakıldığında kurucuların sermayenin yüzde 25'ini karşıladıkları diğer % 25 hissenin fabrika binası ve arazi sahiplerine verildiği, geri kalan yüzde 50 ise satılmak üzere halka başvurulduğu görülmektedir.

Kar dağıtımında dikkat çeken husus pay sahiplerine verilecek olan yüzde faiz oranının diğer şirketlerden daha yüksek bir oranda olmasıdır. Genel olarak şirketlerin pay sahiplerine verdikleri faiz oranı yüzde 5 iken bu oran bu şirkette yüzde 6 olmuştur. İhtiyat akçesi ve yönetim kurulu üyelerine verilen oranlarının da yüksek olduğu dikkat çeken diğer bir durumdur.

1912 yılından 1915 yılına kadar olan veriler de, dönemin olağanüstü bir dönem olduğuna vurgusu yapılmış, bazı dönemlerde elde edilen karın da dağıtılmayarak şirket bünyesinde bırakıldığı görülmektedir.

Osmanlı Ticaret Bankası: *"Şirket kuruluşunu Şirketi Ticariye-i Osmaniye adıyla 24 Haziran 1911 tarihinde İstanbul'da tamamlamıştır. İmparatorluğun diğer vilayetleri ile yabancı memleketlerde idarehane, acente ve şubeler açma yetkisine sahiptir. Daha sonra nizamnamesinin birçok maddesini yeniden düzenlemiş Osmanlı Ticaret Bankası adını almıştır.*

Sermayesi beş liralık hamiline yazılı 20.000 hisseye bölünmüş 100.000 liradır. Genel kurul sermayeyi % 50 oranında artırdığı gibi sermayenin yarısını geçmemek ve hükümetten izin almak şartıyla tahvil çıkarabilir. Taksitleri ödendiğine dair şerhi olmayan hisse senedi, tedavüle konmadığı gibi bu hisselerle temettüde verilmez. Tahsis edilen 2.000 adet hamiline ait kurucu hisseleri, sahip oldukları hisse senedi oranında ücretsiz olarak kuruculara verilmiştir.

Şirketin malî yılı 1 Ocak'tan itibaren başlar. Safi gelirden önce % 10 ihtiyat akçesi ayrılır. İkinci olarak ödenmiş sermayeye % 5 oranında birinci kâr payı verilir. Geri kalanın % 15'i kurucu hisselerine, % 20'si idare meclisine, % 5'i şirket çalışanlarına, % 60'ı idare meclisinin teklifi üzerine genel kurulda adı veya özel ihtiyat akçesi hesabına ilave edilmesi veya kâr payı olarak hissedarlara dağıtılması ya da ikinci sene hesaplarına aktarılması kararı alınabilir. Şirketle hissedarlar veya üçüncü şahıslar arasında ortaya çıkacak anlaşmazlıklar İstanbul mahkemelerinde çözüme bağlanır.

Şirketin iki buçuk aylık işlemlerini gösteren 1912 yılı hesaplarına göre ikinci yılın başında sermayenin 25.000 lirası tahsil edilmiş, bu süre içerisinde yapılan işlemlerden elde edilen gelirler masrafları kapattıktan sonra 45 lira 95 kuruş safi kâr bırakmış, bu para ikinci yıl hesaplarına aktarılmıştır.

1913 yılı üçüncü yıl faaliyetleri sonunda şüpheli alacaklar karşılığı olarak 500 lira ayrıldıktan sonra 8.510 lira 35 kuruş safi temettü elde edilmiştir. Sermayenin tamamı olan 100.000 lira tahsil edilmiş olduğundan bu kârın nizamnameye göre % 5 hesabıyla 5.000 lirası faiz, 851 lirası ihtiyat akçesi olarak ayrılmıştır. 398 lira 85 kuruş kurucu hisselerine, 531 lira 85 kuruş idare meclisine, 124 lira 95 kuruş şirket çalışanlarına dağıtılmıştır." (Ticaret Nezareti, 1918: s.89)

Bankacılık faaliyetinde bulunan bu şirket diğer osmanlı anonim şirketlerinde gibi nizamnameye uygun bir yapıda sermaye ve kar dağıtımını düzenlemeleri sağlamıştır. Metinde dikkat çeken husus şirketin sermayesinin tamamının tahsil edilmesidir. Diğer dikkat çeken bir durum düzenlemelerde pay sahiplerine hisselerine karşılık faiz tahakkukundan bahsetmese de, 1912

yılından itibaren hesap dönemlerine ilişkin değerlendirmelerde, ilk yıl karın bir sonraki yıla aktarıldığı, 1913 yılı karının tüzeğe uygun bir şekilde dağıtıldığını ve öncelikli olarak pay sahiplerine faiz verildiği belirtilmiştir. Takip eden 1914 yılında savaşın başlamasıyla bir süre sonra genel kurulun toplanmadığı ifade edilmektedir.

Osmanlı Sigorta Şirketi Umumiyesi: "Kuruluş gayesi gerek Osmanlı ülkesinde gerekse yurt dışında doğrudan doğruya veya diğer sigorta şirketleriyle ortaklaşa olarak her nevi sigorta işlemlerini yapmak, özellikle yangından, kara ve deniz taşımacılığında doğacak hasarları karşılamak ve hayat üzerine sigorta akdi yapmaktan ibarettir.

Sermayesi her biri 11 Osmanlı veya 10 İngiliz lirası ya da 250 frank kıymetinde 40.000 hisseye bölünmüş 440.000 Osmanlı lirası tutarında 400.000 İngiliz ya da 10 milyon Franktır. Genel kurul bu sermayeyi % 50 oranında artırmaya yetkilidir. Yeni çıkarılacak hisse senetlerini almak konusunda eski hissedarların rüçhan hakkı vardır. Senetler yarı bedeli ödendikten sonra hamiline yazılacaktır.

Mali yıl 1 Ocaktan itibaren başlar. Şirketçe satın alınmış olan esham ve tahviller 31 Aralık'ta piyasa fiyatıyla toplamı, bilânçonun gelirler kısmına kaydedilir. Safi gelirden ödenmiş sermayeye % 5 faiz tutarı ayrıldıktan sonra geri kalanın % 25'i ihtiyat akçesine, % 15'i kurucu hisselerine, % 5'i idare meclisine, % 5'i müdür ve memurlara geri kalan % 50 temettü adıyla hissedarlara dağıtılır. Sermayenin dörtte biri tahsil edildikten ve ihtiyat akçesi 44.000 Osmanlı lirasına ulaştıktan sonra genel kurul ihtiyat akçesinin kesilip kesilmeyeceğine ya da hangi oranda kesilmesi gerektiğine karar verir. Ancak sermayenin geri kalan kısmı hissedarlardan talep edildiği takdirde ihtiyat akçesi sermayenin yarısına ulaşıncaya kadar % 15'den az olmamak üzere genel kurul tarafından artırılacaktır. Sayısının artırılması mümkün olmamak şartıyla bin adet kurucu hisse senedi tahsis olunmuştur. Senetler hamiline aittir." (Ticaret Nezareti, 1918: s.92)

Şirketin malî durumu hakkında bir fikir vermek üzere 1911 yılından itibaren 6 yıllık hesap evrakı üzerinde yapılan değerlendirmeye göre, Hayat sigorta işlemleri yıl içinde 406 lira safi temettü bırakmıştır. Kâr zarar hesabı 30 Aralık'ta ödenmeyen 1.959 lira bedel tazmin edilmiş, hükmü cari sigortalar için ayrılan 14.227 lira düşüldükten sonra 22.253 lira 92 kuruş zimmete geçirilmiştir. Önceki yıldan devredilen 2.358 lira 73 kuruş çıkarıldığında 1911 yılının zararı 19.895 lira 18 kuruş olduğu görülür. Bu zarar ikinci yıla aktarılmıştır. Yıl içinde sermayenin yarısı tahsil edilmiştir. Şirketin cüzdanında farklı çeşitlerde 216.734 liralık esham ve tahvilin bulunduğu bilânçodan anlaşılmaktadır.

1912 yılı bilânçosuna göre tahsil edilen sermaye miktarı değişmemiştir. İhtiyat sermayesi 6.030 lira olarak kalmıştır. Yangın kısmı ihtiyatı 11.226 liraya inmiş, hayat kısmı ihtiyat akçesi 17.536 liraya çıkmıştır. Senenin son gününde piyasa fiyatı üzerinden cüzdandaki esham ve tahvilatın toplam değeri 216.520 liradır. Nakit mevcudu 1.733 lira olan sene içinde yapılan işlemlerden kaynaklanan 4.038 lira zarar ile toplam zarar 23.935 liraya ulaşmıştır.

1913 yılı bütçesine göre tahsil edilmiş sermaye ve ihtiyat akçesi miktarları sabit kalmış, yangın kısmı ihtiyat akçesi 13.250 lira, hayat kısmı ihtiyat akçesi

İ.SIRMA/Osmanlı Anonim Şirketlerinde Kar Dağıtımı

19.213 lira olmuştur. İhtiyat arasında şüpheli alacaklar karşılığı olarak 2.500 lira vardır. Eldeki esham ve tahvillerin değeri 174.405 liradır. Ayrıca Taksim arsasının ortaklık payı olarak 19.600 ve gayrimenkul rehinlere karşılık verilen borçlandırma toplamı 10.550, şirketin tasarrufundaki emlak ve akar bedeli olarak 31,349 lira gösterilmiştir. Şirketin 1913 yılı işlemlerinden temin edilen 10.722 lira 38 kuruş safi temettü, 1912 yılı hesabında gösterilen 23.934 lira 11 kuruştan düşüldükten sonra geri kalan 13.321 lira 72 kuruş zarar ikinci yıla aktarılmıştır.

1914 yılında sermaye ve ihtiyat sermayesi miktarı sabit kalırken yangın ve hayat kısımları ihtiyat akçelerinin 13.028 ve 21.264 lira olduğu görülmektedir. Mevcutların 13.463 lira 30 kuruşu gayrimenkul üzerine borçlandırılan tutar olmak üzere esham ve tahvil kıymetiyle birlikte toplam 200.461 lira 30 kuruş olduğu ve 35.191 lira 79 kuruşluk emlak ve akar, 22.621 lira 96 kuruş nakit mevcut bulunduğu bilanço içeriğinden anlaşılmaktadır. 1914 yılı işlemlerinden elde edilen 4.827 lira 95 kuruş temettü bu yıla devredilen zarardan düşüldükten sonra 8.338 lira 78 kuruş zarar bakiyesi sonraki yıla aktarılmıştır.

1915 bütçesinde sermaye ve ihtiyat sermayesinde bir artış görülmemektedir. Yangın veya sigorta kısımlarının ihtiyat akçelerinde bir miktar artış yapılmış 13.365 lira 96 kuruş ile 23.483 lira 32 kuruşa ulaşmıştır. Şüpheli alacaklar için ayrılan 2.500 lira aynı kalmış, bütçede biri tahsil edilecek kuponlara diğeri esham ve tahvillere ait olmak üzere 2.718 ve 1.022 lira tutarında iki ayrı ihtiyat akçesi daha gösterilmiştir. Mevcutlar arasında esham ve tahvilatın yekûnu 177.844 lira, gayrimenkule karşılık yapılan borçlandırma 10.773 lira, emlak ve akar kıymeti 44.186 liraya ulaşmıştır. Nakit mevcudu olarak 36.082 lira gösterilmektedir. 1915 yılı temettüsü olan 9.085 lira 57 kuruştan 8.383 lira 78 kuruş devredilen zarar kapatılmış, geri kalan 701 lira 79 kuruş temettü gelecek yıla aktarılmıştır.

Son olarak 1916 yılı bütçesine göre mevcut esham ve tahvil bedelleri toplamı 175.759, gayrimenkul rehinler karşılığı yapılan borçlandırma 24.345, emlak ve akar kıymetleri 59.867 liradır. Vezne mevcudu 54.952 liraya ulaşmıştır. Sermayenin diğer yarısı henüz talep edilmemiş ve bu yıllar içinde dağıtılacak temettü elde edilememiş olduğu için ihtiyat akçesi miktarı da artmamıştır. Diğer ihtiyat akçeleri bir miktar daha artarak yangın kısmı 24.765 ve tahsil edilecek kuponlar esham ve tahvillere ait ihtiyat akçeleri de 8.101 liraya ulaşmıştır. 1916 yılı işlemlerinden elde edilen 15.096 lira küsur temettünün önceki yıldan devredilen 701 lira küsur kuruşun ilavesiyle toplam temettü olan 15.794 lira 20 kuruştan, ödenmiş sermayeye % 4 hesabıyla dağıtılmak üzere 8.800 lira ayrılmış, 5.000 lira hayat sigorta şirketinin teşkilatına tahsis edilmiştir. Geri kalan 1.994 lira 25 kuruştan 1917 yılına devri kararlaştırılmıştır. (Ticaret Nezareti, 1918: s.93-94)

Şirketin kar dağıtımına ilişkin düzenlemeler diğer şirket örneklerinde olduğu gibi öncelikli olarak faiz verilmesini öngörmüş, devamında ihtiyat akçesi ayırmıştır. Ancak, yüzde 25 oranındaki bir ihtiyat akçesi diğer örneklerden farklı olarak yüksek seviyede ayrılmıştır. Bu oranın bu kadar yüksek olması sektörün riskli olmasındandır, şeklinde yorumlanabilir.

Diğer uygulamalarda benzer şekilde yönetim kuruluna ve müdürlere ciddi oranlarda kardan pay verilmektedir. Hissedarlara verilen yüzde 50.kar payı ise nispeten düşük seyretmektedir.

Şirketin faaliyet dönemlerine ilişkin olarak yapılacak değerlendirme de ise 1911 yılı mali tablolarında, şirketin sermayenin yarısının hissedarlardan tahsil edildiği görülmektedir. Bu diğer şirket uygulamalarına göre iyi performans göstergesidir. Ancak 1912 yılında bunun değişmemesi hissedarların şirkete bakışında bazı olumsuzlukların var olduğunu göstermektedir Burada dikkat edilmesi gereken bir hususta, sektör itibarıyla şirketin topladığı primleri değerlendirme yöntemidir. Fonlarını başka şirketlerin hisse senetlerinde ve tahvillerinde değerlendirdiği görülmektedir.

1913, 1914 ve 1915 yılı performanslarına bakıldığında önceki yıllardan devir aldıkları yüklü zararları bu yıllara yaygın olarak kapattıkları ve 1915 yılında kara geçtiği görülmektedir. Bu kar dağıtılmayarak 1916 yılına devir edilmiş 1916 yılında da kar elde edildiğinde bu sefer dağıtıldığı görülmektedir.

Ticaret Osmanlı Anonim Şirket-i Umumiyesi: 12 Ocak 1911 tarihinde kesin kuruluşunu tamamlayan bu şirketin kuruluş amacı her türlü ticarî ve sınaî işlemleri gerçekleştirmektir. Tıbbi malzemelerin üretilmesi için fabrika kurmak veya satın almak ya da diğer bir şirket ile ortaklık yapmak mümkündür. Merkezi Der Saadet'te olan şirket idare meclisi kararıyla başka yerlerde şube açabilecektir.

Süresi 50 yıl, sermayesi 5 liralık 4.000 hisseye bölünmüş 20.000 liradır. Genel kurul sermayeyi % 50 artırabilir. Senetler yarı bedeli ödeninceye kadar sahibinin ismine, daha sonra hamiline yazılacaktır.

Şirketin malî yılı miladi takvimin ilk ayıdır. Safi temettüden ödenmiş sermaye için % 6 faiz bedeli ayrılır. Bir senenin faizi gelecek yılın kârından ödenemez. Geri kalandan gelecek yıl kâr ve zarar hesabına kaydedilmek üzere genel kurulun belirleyeceği bir miktar para ayrılır. Artan kardan % 10 ihtiyat akçesine, % 10 idare meclisi üyelerine, % 30 kurucu hisselerine, % 50 hissedarlara dağıtılır. 272 kurucu hissesi tahsis edilmiştir. Hamiline yazılı olan bu senetlerin artırılması ya da eksiltilmesi söz konusu olamaz. Sermayenin beşte birine ulaşıncaya kadar ihtiyat akçesi ayrılmaya devam edilir. Ödenecek yıllık faiz tutarında ortaya çıkacak eksiklikler ihtiyat akçesinden tamamlanır.

23 Mayıs 1913 tarihinde toplanan birinci genel kurula verilen rapor ve malî tablolara göre şirket ilk yılda sermayesinin % 60'ını teşkil eden 12.000 lirayı tahsil etmiştir. Özellikle kâğıt ve nişasta ticaretiyle meşgul olmuş, harp haline rağmen 1.600 lira safi kâr elde etmiştir. Bu paradan 320 lira özel ihtiyat akçesi ayrılmış geri kalan miktar nizamname gereğince dağıtılmıştır. İkinci sene işlemlerinde her türlü masraflar ve itfa hisseleri düşülmek şartıyla 1.487 lira 30 kuruş kâr elde edilmiş, bundan 89 lira 24 kuruş özel ihtiyat akçesi olarak ayrılmış geri kalanı usulüne uygun şekilde dağıtılmıştır.

Cihan harbinin ilk yılı işlemlerinde şirket 3.200 lira kâr sağlamıştır. Olağanüstü halden kaynaklanan ticarî işlemlere yönelik tehlikelere karşı 1.200 lira ayrılmış, geri kalandan 320 lira özel ihtiyat akçesi çıkarılarak artan miktar dağıtılmıştır.

Dördüncü yıl işlemleri için 1 Şubat 1916 tarihinde toplanan genel kurul raporlarında şirketin 9.412 lira 75 kuruş kâr sağladığı görülmüştür. Önceki yıllarda olduğu gibi 412 lira 75 kuruş özel ihtiyat akçesi olarak ayrılmış, geri kalan miktar dağıtılmıştır. Buna göre harp halinin, bu şirketin faaliyette bulunduğu ticaret sahası lehinde bir tesir icra ettiği söylenebilir. Nitekim beşinci yıl hesaplarında şirketin kârı 18.000 liraya çıkmış görülmektedir. Bu

kârın 1.000 lirası özel ihtiyat akçesine ayrılmış, geri kalanı dağıtılmıştır. Şirket henüz talep edilmemiş % 40 hisse senetleri bedelinin 8.000 lirasını 15 Şubat 1918 tarihinde tahsil etme kararı almıştır. (Ticaret Nezareti, 1918: s.50-51)

Şirketin sermaye yapısı ve kar dağıtımına ilişkin düzenlemelerine bakıldığında diğer şirketlerle benzer özellik gösterdiği görülmektedir. Burada dikkat çeken durumlar, sermayesinin yüzde 60'ını kuruluşun bir yıl sonra tahsil etmiştir. Geri kalan yüzde 40 ilişkin taahhütlerin ise kuruluşun 7 yıl sonra tahsil etme kararı almıştır.

Kar dağıtımında ise kuruluşunu takip eden yıldan itibaren sürekli kar etmiş ve elde ettiği bu karları da hissedarlarına dağıtmıştır. Nitekim bu durum, şirketin mali tablolarını derleyen bakanlığında dikkatini çekmiş ve savaş yıllarında yüksek karlar açıklaması kendilerini de şaşırtmıştır.

Dersaadet Ticaret Ve Ziraat, Sanat Şirket-İ Osmaniyesi: 13

Temmuz 1910 tarihinde kesin kuruluşu tamamlanan bu şirket, Osmanlı ülkesinde ticaret, ziraat ve sanayi sahalarında faaliyet göstermek, yol inşası, orman yetiştirme, sulama, bataklıkların kurutulması, kiralama yoluyla çiftlik işletme, fabrikalar kurma ve idare etme, dış ticaret yapmak maksadıyla kurulmuştur.

Merkezi İstanbul'da bulunan şirketin süresi 50 yıldır. Sair vilayetlerde ve yabancı memleketlerde şube açmaya yetkilidir. Şirket sermayesini 25 liralık 2.000 hisseye bölünmüş 50.000 lira olarak açıklamıştır. % 50 oranında sermaye artırımına yetkilidir. Yarı bedelleri ödeninceye kadar hisse senetleri isme yazılı olacaktır.

Yıllık gelirden önce % 20 ihtiyat akçesine ayrılır ve hissedarlara % 5 tutarında faiz ödenir. Geri kalanın % 75'i temettü olarak hissedarlara, % 25'i kurucular ile idare meclisi üyeleri arasında eşit olarak paylaşılır. Kurucuların bu hakları başkalarına devretmesi mümkündür. Vefatlarında varislerine intikal eder. Hisse senetlerinin her sene bir miktarını tedavülden kaldırmak için safi hâsılattan % 20'ye kadar para ayrılmasına genel kurul tarafından karar verilebilir. İtfa işlemleri kura çekmek veya piyasadan satın almak şeklinde yapılabilir. Kura işlemi ile itfa yapıldığında hisse sahiplerine kâr payından istifade etmek üzere birer Jouissance verilir. Sermayenin % 10'una ulaşan ihtiyat akçesi artık kesilmez. %5 faiz ödemelerinde açık çıkması durumunda bu miktar ihtiyat akçesinden karşılanır. Mali yılbaşı miladi yılbaşıdır.

4,5 aylık ilk hesap devresi hakkında idare meclisi tarafından 6 Haziran 1911 tarihinde Otel Kroker'de toplanan genel kurula verilen rapora göre; şirket bu süre içerisinde Selanik ve Suriye'deki arazilerini satmak isteyen şahısların teklifleri ile müzayedesini yapılan mahlûl arazilerin şartlarını incelemiş sermayenin ikinci 1/10'nu tahsil etmiş, üçüncü onda bir için hissedarlardan talep geldiğini bildirmiştir.

4 Temmuz 1912 tarihinde toplanan ikinci genel kurulda şirketin faaliyetlerini ziraat işlemlerine hasrettiği görülmüştür. Ancak tüzel kişiliklere tasarruf hakkı veren gayrimenkul kanunu henüz tamamlanmamış olduğundan bu çalışmalar neticesiz kalmıştır.

10 Temmuz 1913 tarihinde toplanan üçüncü genel kurulda Balkan harbi dolayısıyla bir önceki genel kurulda alınan sermaye artırım kararının uygun bir vakte tehir edilmesi ile birlikte diğer teşebbüslere de ara verilmesi kararı alınmıştır. Sermaye artırımı için daha önce alınan karar bu defa yürürlüğe

konulmuş, her biri 25 liralık 1.000 adet yeni hisse senedi çıkarılmıştır. Bu senetlerin tamamına müşteri kaydedilmiştir. Bununla birlikte eski hisse senetleri için altıncı % 10'u için hissedarlara ödeme daveti çıkarılmıştır. Başlangıç sermayesinin henüz yarısı tahsil edilmişken sermaye artırımına gidildiği görülmektedir.

İlk defa ekilen bağlar meyve vermeye başladığından yıl içinde 6.152 Frank safi hâsılat elde edilmiştir. Kuruluşundan itibaren biriken kâr toplamı 18.803 Franka ulaşmıştır. Çalışmaların güvenliği için bu yılda kâr dağıtımına gidilmemiştir. (Ticaret Nezareti, 1918: s.67)

Şirket kar dağıtımına ilişkin düzenlemelerinde şirket tarafından alınacak hisse senetlerine ilişkin düzenlemeler belirgin olarak öne çıkartılmaktadır. Burada şirket tarafından alınan hisselerle intifa hakkının (jouissance) verilmesi belirtilmiştir Aynı zamanda diğer şirketlerden farklı olarak kurucu hisselerinin öne çıkartılması dikkat çekmektedir.

1910-1913 yıllarındaki faaliyetlerine bakıldığında ise genel kurullarda mali duruma ilişkin konuların gündeme çok gelmediği buna karşılık şirkete ait gayr-i menkullerin hukuki durumu daha çok değerlendirildiği görülmektedir. Son olarak 1913 yılına ilişkin bir mali değerlendirme yapılmış, arazilerden mahsul alınmasıyla birlikte bir miktar karın oluştuğu bu karında dağıtılmayarak ihtiyat akçesi olarak ayrıldığı belirtilmektedir.

6.SONUÇ

Bu çalışmada öne çıkarılan Osmanlı Anonim şirketlerinde kar dağıtımı konusu, *Anonim Şirket Nizamnamesi* ile çerçevesi belirlenen kar dağıtımının nasıl yapıldığına ilişkindir. Nizamnamede net bir şekilde, şirketlerin karından kimlerin pay alabileceği belirlenmiştir. Ancak, hangi oranda dağıtılacağı şirket genel kurullarına bırakılmıştır. Bu durum günümüz uygulamalarından farklılık arz etmektedir. Günümüzde ki mevzuat düzenlemelerinde, olağanüstü yedek akçe ayrılıncaya kadar dağıtımın hangi oranda olacağı net bir şekilde belirlenmiştir.

Çalışmanın dikkat çektiği husus, ortak niteliğindeki paydaşlara faiz verilmesidir. Bu düzenlemeye bütün şirketler sözleşmelerinde yer verilmiştir. Bu tür bir uygulamaya neden gidildiği hususu araştırıldığında, cumhuriyet dönemi Ticaret kanunlarında da yer verilen, "hazırlık dönemi faizi" ile açıklamak mümkün görünmektedir.

Uygulamalardan Osmanlı Anonim şirketleri halka açık şirket statüsünde faaliyette bulunduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Sermayenin toplanmasına dayalı olarak, Anonim şirketler tedrici veya ani kuruluş olarak tanımlanmıştır.⁷ Tedrici kuruluşta sermayenin bir kısmı (asgari % 10) kurucular tarafından, kalan kısmı da halka arz şeklinde halktan toplanarak sağlanır. Ani Kuruluşta ise sermayenin tamamı kurucular tarafından sağlanır. Bu yaklaşımlar çerçevesinde, Osmanlı anonim şirketlerinin tamamının tedrici

⁷ 2011 yılında kabul edilen ve 01.07.2012 yılında uygulamaya alınacak 6102 sayılı yeni ticaret kanunda bu tür kuruluş tanımları kaldırılmıştır. Sermayenin tamamının kuruluşta taahhüt etme zorunluluğu getirilmiştir.(Md.332)

İ.SIRMA/Osmanlı Anonim Şirketlerinde Kar Dağıtımı

kuruluşla kurulduğunu ve halkın sermayeye katılımını teşvik etmek amacıyla kar olmasa da bir faiz ödemesi gerekliliğini zorunlu hale getirmiştir. Ancak şirket uygulamalarında sermayenin halktan toplanmasında çokta başarılı olmadıkları görülmektedir. Bu başarısız uygulamalar, cumhuriyet döneminde, şirket kuruluşlarında, sermayenin tamamının ortaklar tarafından taahhüt edilmesini ve halka arzın ise sonradan mevcut ortakların hisse satışı veya sermaye artırımını ile halka açık şirkete dönüşebileceğini göstermiştir.

Ayrıca osmanlı anonim şirketlerinin kar dağıtımında, şirketin zararı veya iflasi durumunda buna katlanmayan yönetim kurulu üyelerine ve çalışanlara kardan öncelikli olarak pay verilmesini doğru bir uygulama olmadığı zamanla görülmüştür. Cumhuriyet dönemi kanunlarda bu hak şarta bağlanmıştır. Bu kişilere kar verilmesi için genel kurul kararı alınma şartı getirilmiştir.

Son olarak denebilir ki Osmanlı da anonim şirket uygulamaları sermayenin tabana yayılması ve sermaye birikiminin şirketler aracılığıyla sağlanarak büyük yatırımlara dönüşmesi açısından olumlu gelişmelerdir. Ancak Osmanlı'nın son döneminde sayıca artma eğiliminde olan anonim şirketler, dönemin olağanüstü savaş şartlarından dolayı, hem yasal düzenlemelerde, hem de faaliyet alanlarında yeterince gelişme göstermeden çoğunluk itibariyle tasfiye ile sonuçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- AKYILDIZ, Ali; (2001), *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- BALCI, Ramazan ve İbrahim SIRMA; (2011) "Osmanlı Anonim Şirketlerinin İnkişafı" *Osmanlı Anonim Şirketleri* (Çeviri), İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- BİLİM, SANAYİ VE TEKNOLOJİ Bakanlığı; (2011), <http://www.sanayi.gov.tr/pages.aspx?pageID=203&lng=tr>, 15.08.2011.
- KENANOĞLU, M. Macit; (1995), *Osmanlı Ticaret Hukuku*, Lotus Yayınları, Ankara.
- KORALTÜRK, Murat ;(1999) "Osmanlı Devleti'nde Şirketleşme. İlk Anonim Şirket ve Borsanın Kuruluşu", *Osmanlı, 3. Cilt, İktisat* (Edit.: Kemal Çiçek, Cem Oğuz) Ankara.
- LÜTFİ, İ. Hakkı; (Temmuz 1908), *Muhasebe-i İktisadiye, İttihat ve Terakki Gazetesi*, Paris.
- TBMM. *Zabıt Ceridesi*; (16.4.1927), İctima 54, Ankara
- TİCARET VE ZİRAAT Nezareti; (1918), *Memâlik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, Hukuk Matbaası, İstanbul
- TOPRAK, Zafer; (1995), *Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

TÜRK, S. Hikmet; (2006), "Anonim Şirket Nizamname-i Dahilisi", *Tuğrul Ansay'a Armağan*, Turhan Kitabevi, Ankara.

TÜRK TİCARET KANUNU; (1926), Akay Kitabevi, Ankara.

TÜRK TİCARET Kanunu; (1956),
<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/997.html>, 15.08.2011.

TÜRK TİCARET Kanunu; (2011),
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110214-1-1.htm>, 15.08.2011.